

РОЛЬ БАНКІВ У ФОРМУВАННІ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ НА ЕНЕРГОРИНКУ

Я.О. Баранік, Національна академія управління

В електроенергетичній галузі України існує ціла низка невирішених проблем. Однією з причин цього є низький рівень оплати за електроенергію, куповану на Оптовому ринку електричної енергії України (ОРЕ), учасниками якого є всі великі виробники та постачальники електричної енергії. Розвитку і модернізації підприємств паливно-енергетичної галузі заважає величезний борговий тягар, який складає близько 15,6 млрд. грн. При цьому необхідно враховувати роль, яку відіграють або мають відігравати в процесі формування фінансових потоків на ОРЕ банківські установи.

Оптовий ринок електричної енергії України було утворено шляхом підписання договору між членами Оптового ринку електричної енергії України (ДЧОРЕ) в 1996 р. Процес становлення Оптового ринку можна умовно розділити на два етапи. Перший пов'язаний з формуванням ОРЕ і охоплює період до 2000 р. Для цього періоду характерними рисами є монополістичність ринку, відсутність оплати, корумпованість та тотальна неврегульованість ОРЕ. З моменту утворення ОРЕ до 2000 р. використовувались бартерні, давальницькі та інші схеми розрахунків. Крім платежів за відпущену електроенергію грошовими коштами, на ОРЕ існували небанківські форми розрахунків, зокрема авізо, протоколи, акти погашення взаємної заборгованості, переказові доручення, договори, поступки, права, вимоги боргу, векселі тощо. Деякі енергопостачальні компанії сплачували банківськими коштами не більше 3-4 % від вартості купленої на Оптовому ринку електроенергії. Водночас у цей період активно використовувалися вищевказані небанківські форми розрахунків, питома вага яких у загальній сумі оплати мала стійку тенденцію до зростання і складала близько 90 %.

Початком другого етапу розвитку ОРЕ слід вважати прийняття Верховною Радою України 22 червня 2000 р. Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про електроенергетику". Урядом було прийняте рішення докорінно змінити механізм оплати за енергоносії, поступово звести до мінімуму і взяти під жорсткий контроль бартерні схеми розрахунків, істотно збільшити надходження коштів на поточні рахунки компаній, що виробляють електричну енергію.

Першим кроком на шляху оздоровлення ПЕК було прийняття Кабінетом Міністрів України Постанови "Про утворення державного підприємства "Енергоринок" від 05.05.00 № 755. Метою утворення ДП "Енергоринок" було впровадження ефективних механізмів організації ОРЕ і поліпшення стану розрахунків за електроенергію. Цією ж постановою було передбачено проведення розрахунків за спожиту на ОРЕ електроенергію виключно у грошовій формі.

На теперішній час розрахунки на ОРЕ здійснюються наступним чином. Відповідно до Закону України "Про електроенергетику" від 16.10.97 № 575/97-

ВР (з урахуванням змін) розрахунки за куплену на ОРЕ та спожиту електричну енергію проводяться через поточні рахунки із спеціальним режимом використання, які енергопостачальники, що здійснюють підприємницьку діяльність з постачання електричної енергії на закріпленій території, їх відокремлені підрозділи та Оптовий постачальник електричної енергії відкривають в установах уповноваженого банку.

Закон України “Про електроенергетику” визначає Алгоритм Оптового ринку як порядок розподілу уповноваженим банком коштів з поточних рахунків із спеціальним режимом використання без платіжних доручень, який встановлюється НКРЕ. Алгоритм Оптового ринку складається з двох складових. Перша складова стосується порядку розподілу коштів з поточних рахунків із спеціальним режимом використання постачальників електричної енергії та застосовується відповідно до Порядку визначення відрахувань коштів на поточні рахунки Місцевих постачальників електричної енергії та на поточний рахунок із спеціальним режимом використання Оптового постачальника електричної енергії. Друга складова стосується порядку розподілу коштів з поточного рахунку із спеціальним режимом використання Оптового постачальника електричної енергії.

Кошти з поточних рахунків із спеціальним режимом використання енергопостачальників перераховуються згідно з Алгоритмом Оптового ринку виключно на:

- поточний рахунок із спеціальним режимом використання Оптового постачальника електричної енергії;
- поточний рахунок підприємства, яке здійснює передачу електричної енергії місцевими (локальними) електричними мережами;
- поточний рахунок енергопостачальника.

Чинне законодавство та Інструкція про порядок використання коштів Оптового ринку електричної енергії України (ІВКОР), яка є додатком до ДЧОРЕ, встановлюють розподіл загальної суми надходжень на поточні рахунки із спеціальним режимом використання Оптового постачальника електричної енергії згідно з наведеним переліком рівнів платежів:

- пріоритетні платежі – визначені Радою ринку та затверджені НКРЕ платежі для фінансування впровадження конкретних програм, необхідних для забезпечення функціонування Оптового ринку;
- обумовлені платежі – платежі, які обмежуються певними умовами і обов’язково затверджуються НКРЕ (при введенні надзвичайної ситуації в Оптовому ринку та на виконання нормативно-правових актів);
- інші платежі (попередньо оплачені, поточні, авансові, з погашення простроченої заборгованості тощо).

Окрім щомісячного (основного) алгоритму, НКРЕ визначає й інші (цільові) алгоритми розподілу коштів. Залежно від призначення отриманого від споживача платежу кошти з розподільчих рахунків енергопостачальників можуть перераховуватися за окремими алгоритмами. Розрахунки та розподіл

отриманих від споживачів коштів проводить уповноважений банк на підставі постанов НКРЕ залежно від призначення отриманого платежу.

Слід зупинитися на розрахунках, які проводилися по додатковому поточному рахунку зі спеціальним режимом використання. Згідно з Розпорядженням КМУ “Про систему розрахунків за електричну енергію” від 14.02.01 № 45-р було запроваджено систему взаєморозрахунків за спожитою на власні потреби електричну енергію між енергопостачальними компаніями, енергогенеруючими компаніями, ДП “Енергоринок” та підприємствами, що надають товари та послуги для підприємств енергетичної галузі. Визначалося коло підприємств, які могли здійснювати взаєморозрахунки за згодою сторін на підставі актів звіряння та спільних протокольних рішень, підписаних усіма учасниками цих розрахунків, без включення посередників до системи зазначених розрахунків шляхом залучення споживачем електричної енергії кредитних банківських ресурсів або використання власних коштів. За перше півріччя 2002 р. на рахунки генеруючих компаній за такою схемою розрахунків було перераховано 833,3 млн. грн., або 10,5 %, від товарного відпуску, що становить 11,8 % від загальної суми перерахованих коштів. Разом з тим, проведення розрахунків відповідно до механізму, запровадженого вищевказаним розпорядженням, було економічно недоцільним, складним і непрозорим.

Для поліпшення рівня розрахунків та посилення платіжної дисципліни був розроблений затверджений Постановою НКРЕ від 17.05.02 № 493 механізм розрахунків через поточний рахунок зі спеціальним режимом використання – виплати так званих “мічених коштів” – коштів, які надходять від споживачів електроенергії вугільної промисловості на рахунки енергопостачальних компаній з чітким визначенням енергогенеруючої компанії – споживача вугілля.

Реалізація розрахунків згідно з Розпорядженням КМУ № 45-р, а в подальшому – за механізмом, затвердженим Постановою НКРЕ № 493, дала змогу врегулювати дебіторську та кредиторську заборгованість у ПЕК і деякою мірою поліпшити фінансово-економічний стан підприємств. Однак використання подібних фінансових схем не є економічно доцільним і в подальшому слід намагатися уникнути подібних шляхів.

Досвід використання бартерних та інших небанківських форм розрахунків продемонстрував всі недоліки зазначених схем. Небанківські взаєморозрахунки виявилися ненадійними й непрозорими. Виробники електричної енергії практично не бачили “живих” грошей. Внесення в 2000 р. змін у Закон України “Про електроенергетику”, який регламентує порядок проведення розрахунків на ОРЕ, дозволило:

- зробити Оптовий ринок електричної енергії, у частині розрахунків за енергоресурси, більш прозорим і відкритим;
- проводити розрахунки за електроенергію виключно в грошовій формі;
- запобігти нецільовому використанню банківських коштів, що надходять в оплату за електроенергію від споживачів.

Разом із збільшенням виплат з поточного рахунку із спеціальним режимом використання, коли він став основним джерелом фінансування виробників, виявилися ще кілька важливих проблем. Навіть при стовідсотковій оплаті товарної продукції надходження коштів у певні періоди часу не відповідає сезонній потребі виробників, особливо з урахуванням обмеженості у них обігових коштів. Йдеться про накопичення запасів вугілля, закупівлю ядерного палива, планові ремонтні роботи тощо. Всі ці витрати відбуваються переважно влітку, в той час, коли найбільші грошові надходження відбуваються взимку.

Проблемою є нерівномірне надходження коштів за куповану з ОРЕ електроенергію від енергопостачальних компаній. Протягом розрахункового місяця існують періоди так званих “піків” та “провалів”. При цьому страждають у першу чергу енергогенеруючі компанії ТЕС, які, недоотримуючи кошти, повинні розраховуватися за паливо. Це, у свою чергу, призводить до боргів перед підприємствами вугільної галузі. Саме банківське інвестування, а також депозитні та трастові операції можуть допомогти вирішити ці проблеми.

Слід відзначити, що з метою поповнення обігових коштів для розрахунків з генеруючими компаніями за дорученням КМУ та згідно з відповідними кредитними договорами, укладеними з Промінвестбанком, ДП “Енергоринок” залучало в 2002 р. кредитні ресурси загальною сумою 540 млн. грн.

Особливу роль відіграє уповноважений банк, яким визначено Промінвестбанк. Фактично, він виконує первинний розподіл коштів ОРЕ. При існуючому порядку розподілу коштів з поточних рахунків із спеціальним режимом використання, коли сьогодні розподіляються кошти, отримані вчора, кожної доби сумарні залишки на поточних рахунках становлять у середньому 51 млн. грн. Таким чином, практично, при виконанні першого етапу Алгоритму Оптового ринку Промінвестбанк щодобово безкоштовно отримує кредитні ресурси “овернайт” у зазначеному обсязі.

Сьогодні банківські установи є невід’ємною складовою механізму формування та розподілу фінансових потоків на енергоринку. Розрахунки банківськими коштами виступають єдиним законним засобом платежу на Оптовому ринку електричної енергії України.

Кредити, які були надані Промінвестбанком ДП “Енергоринок”, сприяли пожвавленню розрахунків між членами Оптового ринку. Залучення кредитних ресурсів енергопостачальними компаніями допомагає їм виконати свої зобов’язання перед ДП “Енергоринок”. Енергогенеруючі компанії вдало використовують кредитні ресурси, інвестуючи необхідні кошти в модернізацію і розвиток своєї інфраструктури.